



METAPHORS IN THE «DÁWLETYARBEB» EPIC POEM

Karlıbaeva G.

Kadirniyazova B.

Karakalpak state university named after Berdakh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15760860>

ARTICLE INFO

Received: 22nd June 2025

Accepted: 27th June 2025

Online: 28th June 2025

KEYWORDS

Lexicon, metaphor, artistic devices, tropes, lexical-semantic, semantic-stylistic coloring.

ABSTRACT

The article examines the characteristics of metaphor usage in the "Dáwletyarbek" epic.

«DÁWLETYARBEB» DÁSTANÍNDA METAFORALAR

Karlıbaeva G.

Kadirniyazova B.

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15760860>

ARTICLE INFO

Received: 22nd June 2025

Accepted: 27th June 2025

Online: 28th June 2025

KEYWORDS

Leksika, metafora, kórkemlew quralları, trop, leksikalıq-semantikalıq, semantikalıq-stillik boyaw.

ABSTRACT

Maqalada «Dáwletyarbek» dástanında metaforanıń qollanılıw ózgeshelikleri úyrenilgen.

Tildegı kórkemlew qurallarınıń atqaratuǵın xızmetleri ulıwma ortaǵ bolǵanı menen de, olardıń bir-birinen ajralıp turatuǵın ózine tán ózgeshelikleri, obrazlılıq dóretiwdegi múmkinshilikleri bar. Kórkem shıǵarma tilinde sózler kóbinese awıspalı mánili bolıp keledi. Sózlerdiń obrazlılıǵın kúsheytiwde, olardıń ekspressivlik hám emociionallıq tásirsheńligin arttırıwda súwretlew qurallarınıń ishinde troplardıń xızmeti ayrıqsha. «Dáwletyarbek» dastanı leksikasında kórkemlew quralların kóplep ushıratıwǵa boladı.

Metafora. Sózdiń kóp mániliginiń payda bolıwınıń eń tiykarǵı usıllarınıń biri – metafora. Kórkem shıǵarmada bunday sóz mánileri estetikalıq talaplarǵa sáykes kórkem sóz sheberleri tárepinen súwretlew qurallarınıń leksikalıq-semantikalıq, semantikalıq-stillik baylıqları xızmetinde jiyi paydalanıladı.



Dáwletyarbek dástanınıń leksikasında metaforalar jiyi qollanılǵan. Máselen:

*Ishqı otına bizdi qılıp girihtar,
Alla bizdi Dáwletyardan ayırdı...(294)*

Bul mısalda «ıshqı otına girihtar etiw» – qayǵıǵa batırıw, júzin qayǵı qaplaw degen mánisti ańlatadı.

*At bolmadı, bizge túshti qayǵı-dárt,
Kábab bolıp júrek-bawırım boldı part... (294)*

Bunda qollanılǵan «júrek-bawırı kábab bolıw» metaforası «qıynalıw, dártten azap shegiw» maǵanaların ańlatadı.

*Baxtıw ganj boldı sıymay xanama,
Eki ulım ushın bawırım janmay ma,
Qartayǵanda aq sút bergen anama,
Barı-joǵım bildirmegil sáwdigim... (294)*

Bul mısalda kórkemlew quralı bolǵan «júrek-bawırı janıw» metaforası «qıynalıw, azap kóriw» mánisinde jumsalǵan.

*Sayrasa búlbúldiń shıǵar nalası,
Eki birdey jılap qaldı balası,
Qartayǵanda dártli boldı anası,
Altmısh jashar anasınan ayırdı...(294)*

Bul mısalda metaforalıq súwretlew «Sayrasa búlbúldiń shıǵar nalası» «qıynalıw» mánisinde jumsalǵan.

*Men bir sona kólden júdá,
Búlbúlám, gúlden ayrıldım... (296)*

Bul mısalda «Men bir sona kólden ayrıldım», «bulbilám» metaforaları jumsalǵan bolıp, ózin sonaǵa, búlbúlge megzetip tur.

*Mehribanıw, kábam anam,
Aqlı páriyshan, kewlinde ǵam,
Ayralıqta matam tutıp,
Men ǵárip yardan ayrıldım... (296)*

Bunda tiykarınan súwretlew quralı metafora «kábam-anam» bolıp tabıladı.

*-Táriyp etse, doslar, qızı-jawandı,
Ne ájep jananlar janińnan yaqshı,
Aq kóksi beyishtey, qoynı jánnetdur,
Siynesinde alma narınan yaqshı (297)*

Bul mısalda «qoynı –jánnet» metafora bolıp tabıladı.

*Búlbúl pıǵan áylep sayrar taǵlarda,
Qız-jawanlar alma atar baǵlarda,
Sazı-súxbet qurıp aq otawlarda,
Ǵosh jigitler sayran etken jayları... (297)*

Bul mısalda «sayran etken jayları» metaforası tiykarınan «qayǵırıw, qıynalıw» mánilerin berip tur.

*Chıqsa on uch, on tórt yasha,
Ishq áseri túsher basha,*



Málim bolip teńi- dusha,
Kún ótip jil sanǵa jetse...(300)

Bul mısalda metaforalıq súwretlew «ıshq áseri» – jaqsı kórip qalıw mánisinde qollanılǵan

Maydan úzre Rustem kibi aybatlı,
Sherlerdey ǵayratlı, *arıslan sıpatlı*,
Astına mingen Sarqush ǵıyratlı,
Márt yigitke Shaqımardan kerecti... (301)

Bul mısalda «arıslan sıpatlı» degen metaforası kúsh-ǵayratqa tolıw, arıslan kibi aybatlı mánilerde qollanılǵan.

Atı joq janında, zeynin bosh kórdim,
Bashın alıp turǵan qara qúsh kórdim,
Hárne bále bolsa ózime jorıdım,
Shiyrin zibanımdı saña tapshırdım... (305)

Bul mısalda metaforalıq súwretlew «shiyrin zibanımdı» bolıp onda jaqsı kórgen adamın astarlı mánide ataw bolıp tabıladı.

Ala qayış turman, bedewli atlı,
Arıslan aybatlı, Rustem sıpatlı,
Sharayna, dubılǵa, gúmis sawıtlı,
Islam dep shabısqañ sherleri bardur (308)
Búlbúldi ushırıtpı gúldeñ ayırdı (295)
Men tumisham elden júdá,
Bir *lashınım shólden júdá...*(296)

Bul joqarıda berilgen mısalda « Arıslan ǵayratlı, Rustem sıpatlı» metafora bolıp esaplanadı.

Solay etip, metaforalar kórkem súwretlewdiń ájayıp til quralı sıpatında dástan tiliniń ózine tán obrazlılıǵın, tásirililigin kúsheytiwde áhmiyetli orın tutadı.

References:

1. Aynazarova G. Qaraqalpaq tilinde teńles eki komponentli frazeologizmler. – Nókis, «Qaraqalpaqstan», 2015.
2. Бердимуратов Е. Әдебий тилдің функциональлық стильлериниң раўажланыўы менен қарақалпақ лексикасының раўажланыўы. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1973. – Б. 150.
3. Qaraqalpaq folklorı. VI tom, Nókis, «Qaraqalpaqstan», 1980.